

W.T. Vleer, amateurhistoricus.

een interview.

Er is ons inziens aanleiding genoeg om eens te kijken wat er zoal omgaat op historisch gebied buiten het universitaire wereldje. Vooreerst maken vakhistorici vaak een dankbaar gebruik van de noeste arbeid der amateurs. Veel gebieden van de historie zijn door hen in kaart gebracht. Hoe dat is gebeurd, vanuit welke achtergrond, met welke motivatie, dat zal de vakhistoricus zich moeten afvragen, indien hij voor zijn onderzoek is aangewezen op niet-professionele geschiedschrijving.

Er is nog een reden om zich te verdiepen in het hoe en waarom van de amateur-activiteiten op historisch gebied. Ieder mens wordt noodzakelijkerwijze met de geschiedenis geconfronteerd. De historicus onderscheidt zich slechts hierin van ieder ander dat hij deze confrontatie voortdurend en uit eigen vrije wil aangaat om wat voor reden dan ook. Indien men dit onderscheid aanvaardt, heeft de verdeling vakhistorici - amateurhistorici geen enkele zin meer. De exacte wetenschappelijke methode, die vele andere disciplines scherp afbakt van haar amateurpendanten, ontbreekt bij de geschiedenis ten enenmale. Of de kritische houding ten opzichte van het historisch materiaal en het relatief stellen van eigen standpunt de identiteit van de vakhistoricus zouden bepalen, dat zal slechts een onderzoek naar geschiedvorsing in zijn algemeenheid kunnen uitwijzen.

Als eerste in deze serie gesprekken met amateurhistorici is het woord aan de heer Vleer. Indertijd verscheen er in de Leekster kourant een reeks artikelen van zijn hand over de homofielenvervolgung, die grietman de Mepsche begin 18e eeuw te Zuidhorn op touw zette. Later schreef hij een boek over dit onderwerp. Uitvoerig archiefonderzoek overtuigde hem ervan dat de voorstelling, die historici en romanciers van dit drama gegeven hebben, niet met de werkelijkheid strookte. De Mepsche is altijd afgebeeld als een sadistische geldwolf, die uit was op het bezit van zijn slachtoffers. Ook de politieke kant van het gebeuren, namelijk het feit dat de Mepsche oranjegezind was en zijn grootste vijanden patriotten, is sterk benadrukt. Vleer plaatst het gebeuren in zijn tijd en laat zien welke rol de godsdienst in deze zaak gespeeld heeft. De figuur van de Mepsche geeft hij een veel menselijker aanzien.

HENK VAN VEEN

Wat mijn opleiding betreft, deze liep spaak doordat de oorlog er tussen kwam. Ik moest ontzettend veel aan zelfstudie doen. Na de oorlog schreef ik al artikelen over historische onderwerpen in zo'n twintig kranten, waaronder het utrechts dagblad, het haarlems dagblad en de haagse courant.

JAN DE BRUIN

De gegevens voor deze artikelen kwamen uit archieven en waren tamelijk nieuw. Vervolgens werkte ik, toen ik in Friesland woonde, jarenlang voor de leekster courant. In 1958 ben ik in contact gekomen met de leekster courant en werk daar sinds 1963 in vaste dienst. Het schrijven van historische artikelen is nog altijd mijn voornaamste bezigheid, maar ook voor onderwerpen van planologische en sociologische aard heb ik belangstelling.

- Had u niet liever een universitaire opleiding genoten?

Misschien, maar ik had mijn hart al zo verpand aan specifiek archiefwerk dat ik nooit behoefte voelde aan het leraarschap, het onderwijs. Dat leek me erg saai. Ik was verliefd op de archieven, maar ook een baan als archivaris was niets voor mij, veel te gebonden. De vrijheid om kris-kras door Nederland te trekken, van het ene archief naar het andere, speurend naar zaken die mij boeien, die vrijheid is mij altijd dierbaar geweest. Toen ik bijvoorbeeld in aanraking kwam met het misterie rond de auteur van het 'Uralinde'boek, dook ik daar

meteen in. Via een stamboomonderzoek kwam een zekere Johannes over de Linden te voorschijn, die eind achttiende eeuw in Enkhuizen woonde. Ik probeerde te bewijzen dat hij de auteur van het boek moest zijn. Prof. Hellinga, die met een groep ook probeerde de schrijver te achterhalen, stopte ermee. Hij heeft niet toegegeven dat ik het bij het rechte eind had, maar dat hij ermee ophield wijst er wel op, dat hij vermoedde dat deze Over de Linden de auteur moet zijn geweest. Dit soort dingen uitzoeken en er artikelen over schrijven, dat is wat me boeit. Ik zou dus waarschijnlijk toch nooit een academische studie hebben willen volgen. Ik ben te veel een vrije vogel.

Over archieven

Archiefonderzoek heeft bij mij altijd op de voorgrond gestaan. Praktisch alle archieven in Nederland heb ik wel bezocht en vele ken ik door en door. Vroeger voor de oorlog, maar ook nog wel daarna, zat je meestal alleen op zo'n archief. Alleen een handjevol mensen van de universiteit en wat leraren toonden belangstelling voor het oorspronkelijk materiaal. Het is mij altijd opgevallen, dat toentertijd het meeste historisch onderzoek stoelde op bestaande literatuur. Omdat ik me er juist op toeleigde om de bronnen te raadplegen, kwam ik vaak tot andere visies dan de gangbare.

- Was het schrijven van artikelen uw enige broodwinning na de oorlog?

Het was moeilijk om van dat werk te leven, daarom deed ik ook veel archiefonderzoek voor particulieren en voor instellingen. Vooral genealogisch onderzoek. Met het uitzoeken van één familie, de Friese Wassenaars, ben ik wel twee jaar bezig geweest.

- Wat is voor de meeste mensen reden om een archief te bezoeken?

Stamboomonderzoek en op de tweede plaats streekgeschiedenis. De belangstelling voor de genealogie en de plaatselijke historie is sterk toegenomen. Vele instellingen als sociale en pedagogische academies laten studenten archiefonderzoek doen. Het opzetten van archiefcursussen wijst op een streven de archieven beter toegankelijk te maken. Het zou twintig jaar geleden onmogelijk zijn geweest, dat een boer naar een archief stapte; maar nu gebeurt het wel.

Historische belangstelling en engagement.

- De belangstelling van de mensen voor hun omgeving, voor de geschiedenis van hun omgeving neemt dus toe. Heeft u enig idee wat hiervan de oorzaak kan zijn?

17 Je hebt natuurlijk in de oorlog een ervaring gehad van deze belangstelling. Via radiouitzendingen werd het streekonderzoek gepropageerd. Na de oorlog ebde dit weg, misschien omdat het werd afgekeurd als een verwerpelijk overblijfsel uit de oorlog. Rond 1958 komt het weer op. Ik weet dat bepaalde onderwijzers toen weer begonnen aardrijkskunde en geschiedenis te geven uitgaande van het dorp of de streek. Misschien was in de naoorlogse periode de belangstelling van de mensen in de eerste plaats gericht op het materiele. Toen dan eind vijftiger jaren de materiele behoeften min of meer bevredigd waren, ging men zich misschien meer op andere zaken richten. Een andere mogelijke oorzaak is misschien de vervlakking van de godsdienstige belangstelling in deze periode, waardoor de mens zich zich vragen begon te stellen als: waar kom ik eigenlijk vandaan, hoe was het vroeger? Het is een merkwaardige ontwikkeling. Ik kan ook niet zeggen dat dit soort historisch onderzoek erg is aangemoedigd door radio of TV... van het hoe en waarom van deze belangstelling zou een studie gemaakt moeten worden.

- U bent sterk betrokken bij de problemen van deze tijd en tevens historisch geïnteresseerd. Bestaat er verband tussen uw engagement en uw historisch onderzoek?

Mijn levensvisie is eigenlijk dat wij als persoon en als maatschappij met het verleden verbonden zijn en met de toekomst. Ons eigen leven is ondergeschikt aan wat geweest is en wat komen gaat. Onze voorouders hebben, vaak onder de moeilijkste omstandigheden, opgebouwd wat wij nu hebben en wat we nu, volgens mij, gruwelijk aan het verpesten zijn. Willen wij voor ons nageslacht een leefbare toekomst scheppen dan zullen wij de situatie drastisch moeten veranderen. Het herontdekken van het verleden heeft maatschappelijk en politiek gezien gevolgen voor het denken van de mens, dat geloof ik zeker. Mijn historische werkzaamheden zijn er op gericht het statische beeld, dat men van het verleden heeft, te doorbreken. Interesse in het verleden die voortkomt uit een behoudende "vroeger was het ideaal" mentaliteit, is verwerpelijk. Zo werd het door de kerk altijd voorgesteld alsof men vroeger leefde volgens de schrift, zoals het hoorde, en het nu fout gaat, omdat men daarvan afwijkt. Het werd mij echter duidelijk dat men zich in de zeventiende en achttiende eeuw in het geheel niet zo streng aan de leer hield.

- Beoefent u alternatieve geschiedenis, zoals je misschien ook zou kunnen zeggen, dat een homeopaat alternatieve geneeskunde bedrijft?

Nee, alternatieve geschiedenis is niet mogelijk. Geschiedenis blijft geschiedenis. Populariseren en het naar voren brengen van boeiende zaken uit het verleden is toe te juichen, maar kan niet alternatief genoemd worden. Je kunt misschien wel zeggen dat ik me met een alternatieve vorm van geschiedschrijving bezighoud, maar alternatieve geschiedenis bestaat niet.

- Ziet u verband tussen het huidige "terug naar de natuur" streven, milieubewustzijn en de groeiende historische interesse?

De laatste tijd zie je allerwege een reactie komen op de vervlakking en vergraauwing van de naoorlogse decennia. Men krijgt aandacht voor natuur en milieu, antiek en historie. Veel mensen, die de natuur ter harte gaat, interesseren zich ook voor geschiedenis. Je ziet dit heel sterk bij religieuze groepen als de Mormonen. Geschiedenis is eigenlijk ook een soort natuurbewustzijn. Als men haar bestudeert, is men op zoek naar een natuurlijke ordening. Ik geloof dat er tussen interesse voor het milieu en voor het verleden wel degelijk verband bestaat.

Objectief-subjectief

Vroeger is er geen objectief wetenschappelijk onderzoek gedaan. Jan Romein zie ik als de eerste die uit de archieven komt met dingen die tot dan toe gewoon verzwegen werden. Baanbrekend werk. Een goed voorbeeld van geschiedvervalsing staat te lezen bij Brugmans en Blok ten aanzien van het beleg van Leiden: de Spanjaarden zouden Warmond in brand gestoken hebben, de plaats waar ze zelf gelegerd waren. Door archiefonderzoek blijkt echter dat de vroedschap van Leiden aan v.d. Does opdracht gaf om met een vendel uit te rukken en Warmond in brand te steken. Men wil de geschiedenis volgens een bepaald patroon laten verlopen en doet niet voldoende onderzoek. De katholieke visie op de loop der dingen verschilt zeer van de calvinistische. Maar langzamerhand gaat men meer streven naar objectiviteit. De mensen distantieren zich meer van bepaalde ideologische standpunten, het is hen te doen om de realiteit.

- In het voorwoord van uw boek over de Mepsche schrijft u: vanzelfsprekend heb ik mij bij deze studie niet mogen laten leiden door eigen inzichten en overtuiging, doch slechts door hetgeen de archivalia en de bronnen aan het licht brachten. Vindt u zelf dat u daarin geslaagd bent?

Toen ik aan het boek over de Mepsche begon, was ik sterk onder de invloed van Visser en Poort, mensen die over dit onderwerp geschreven hebben. Maar bij mijn onderzoek begon ik deze visie hoe langer hoe onaanvaardbaarder te vinden. Ik hield er zolang aan vast totdat het mij duidelijk werd, dat er sprake was van een landelijke homofielenver-

volging. Deze vervolging werd opgezet en aangemoedigd door de kerk. Het geval de Mepsche was een godsdienstige zaak, geen politieke zoals o.a. Formsma beweerde. Mijn gereformeerde opvoeding heeft mij in staat gesteld me in te leven in de gedachtenwereld van die tijd. Zo begreep ik dat het voor gelovige mensen als de Mepsche en een gereformeerd predikant als van Bijler onmogelijk was een valse eed af te leggen. Dus hun verklaringen onder ede kunnen als betrouwbaar bewijsmateriaal gelden. De verklaringen van de tegenpartij werden niet door een eed bekrachtigd, dus zijn waardeloos. Door alleen waarde te hechten aan verklaringen onder ede en door het hele proces als onderdeel van een landelijke homofielenvervolging te zien, ben ik tot mijn visie gekomen. Ik was bij deze zaak emotioneel betrokken. Ik vond het een afschuwelijk drama, dat ik niet kon beschrijven als een zaak die mij niet aanging. Maar emotionele betrokkenheid is iets anders dan persoonlijke overtuiging. Bij de conclusies heb ik me alleen door de realiteit laten leiden. De emotionele betrokkenheid mag je de realiteit niet uit het oog doen verliezen. Als ik nu nog gereformeerd was geweest was ik toch tot dezelfde conclusies gekomen, maar misschien had ik dan het boek niet geschreven om bepaalde mensen niet op de tenen te trappen.

Homofielenvervolging

- Is de homofielenvervolging een Europees verschijnsel? Waarom trad die juist in deze tijd op?

Een vervolging van homofielen heeft zich alleen voorgedaan in calvinistische landen als het onze, niet in katholieke. Eind zeventiende, begin achttiende eeuw was een tijd van veepest en honger. De gevolgen van de oorlog van 1672 waren nog steeds te bespeuren. Men beschouwde deze misère als een straf van God. Na de ontdekking van de zonde der sodomie als zodanig in Breda had men de zondebok gevonden: de homofiel. Als deze zonde niet werd uitgeroeid zou Nederland als Sodom en Gomorra eindigen.

- Waarom ebde de vervolging weer weg?

Men meende alle gevallen opgespoord te hebben. En ook de houding tegenover de sodomie veranderde. Toen er in 1764 in Amsterdam nog een proces werd gevoerd, durfde iemand de vraag te stellen of sodomie wel met de dood gestraft moest worden. Ik had altijd gedacht dat naarmate de Franse Tijd naderde, de vervolging ophield, maar dit blijkt niet het geval. Eind achttiende, begin negentiende eeuw komt er een nieuwe vervolging op gang, waarbij zelfs de bisschop van Luik betrokken was. Ook een hofmaarschalk van Willem V wordt genoemd in een der processen. In 1809 wordt er in Schiedam nog iemand geexecuteerd. De vervolgingen in deze periode worden bestudeerd door de heer Willems te Dordrecht. Ik ben van plan met hem nog eens de hele vervolging in Nederland te onderzoeken.

19

- De Amerikaanse psychiater Sasz heeft een theorie ontwikkeld dat de maatschappij altijd zondebokken zoekt, of dat nu joden, negers, geesteszieken, heksen of homofielen zijn. Ziet u dat ook zo?

Ik dacht inderdaad eerst dat er voor de uitstoting en vervolging van alle mogelijke groepen één oorzaak bestond. Maar dat gaat niet op. Homofielen en heksen worden vervolgd uit godsdienstige motieven, door een bepaalde uitleg van de Schrift. Rassendiscriminatie heeft een andere oorzaak. In het boek van Taylor "Nachtmerrie van de Technologie" wordt een theorie ontwikkeld, die misschien een en ander verklaard heeft. Hij zegt dat de mens een aangeboren hekel heeft aan de vreemdeling. Deze verstoort de rust en geborgenheid waar hij naar streeft. De vreemdeling is de leedbrenger. Dit was inderdaad vaak het geval in de tijd dat huurbendes plunderend het plaaateland doortrokken. Rassendiscriminatie heeft te maken met deze aangeboren vreemdelingenhaat, maar niet met het christendom. De bijbel staat heel anders tegenover de

vreemdeling dan tegenover heksen en homofielen. De vreemdeling is in de Schrift nooit de boze, integendeel, hij moet onthaald worden en geherbergd. De kerk heeft altijd deze houding tegenover de vreemdeling gepredikt.

Over het geloof

- Benadrukt u de rol van de kerk in de geschiedenis zo sterk, omdat u zelf uit een religieus milieu komt?

Misschien wel, maar ik geloof dat wij de rol van de kerk niet moeten onderschatten. Wij kunnen het leven in dit land vroeger en nu nog niet los zien van de bijbel, het geloof. Ik heb me natuurlijk heel veel met godsdienst en kerk beziggehouden en ben nu zover om alles te verwerpen, om te zeggen: de bijbel heeft geen enkele waarde voor mij. Dat neemt niet weg dat dit boek tweeduizend jaar lang zijn stempel op de maatschappij heeft gedrukt.

Als je je afvraagt welke rol de sociale en economische omstandigheden gespeeld hebben ... is het niet zo dat deze ondergeschikt waren aan de christelijke godsdienst? Door het geloof is de mens dingen gaan doen, die hij anders nooit gedaan zou hebben. Kolonialisme bijv. is niet los te denken van het calvinisme.

- Schept calvinisme voorwaarden tot kapitalisme?

Ja, Rothuizen werd gevraagd over het verband tussen christendom en industrialisatie, overbevolking en verwaarlozing van de natuur. Hij zei dat het geloof de economische ontwikkeling wel in de hand heeft gewerkt. Men moest woekeren met zijn talen-ten en er is veel te weinig rekening gehouden met de natuurlijke ordening, waaraan de mens gebonden is.

Over het boek

Dat de Mepsche er op uit was om zich te verrijken is je reinste kolder, dat blijkt uit de loop van de processen. De man is er straatarm van geworden. Toen de kans zich voordeed in een der processen om op grote schaal te confisceren, greep hij deze niet aan, maar stelde hij zich zeer zachtmoedig op. Persoonlijke- of machtswellusten speelden niet mee. Ook politieke tegenstellingen als tussen Mepsche en Hanckema zijn altijd veel te overdreven afgeschilderd.

Het is hoogst onaannemelijk dat Mepsche anders tegenover homofilie gestaan zou hebben dan kerk en overheid in het hele land. Gelijk elders is ook dit proces vanuit godsdienstige overtuiging gevoerd.

- Wat was Sodomie?

De twee bronnen, de boeken van Beels en van Bijler, zeggen niet exact wat er onder verstaan moet worden, maar men mag aannemen dat het een zeer ruim begrip was. Alle handelingen die niet tot doel hadden het verwekken van een kind, vielen onder de zonde der sodomie. In de processen van De Mepsche is waarschijnlijk masturbatie de aanleiding geweest tot vervolging. In de verhoren heet dit "juffertje spelen".

- U hebt dreigbrieven gekregen toen dit boek verscheen. Uit welke hoek? Uit Zuidhorn?

95% van de mensen in Zuidhorn weet nu wel hoe de ware toedracht is geweest. Het verzet tegen dit boek komt eerder uit vrijgemaakt gereformeerde kring. De vrijgemaakt gereformeerde dominee in Leek zei toen hij het boek in de etalage zag liggen: "Dat boek neemt

U uit de etalage, anders kan ik hier niet meer komen". Hij beschouwde het als pornografie.

Het schijnt dat er een bijeenkomst over dit boek is geweest in de kerk van Enumatil. Jongeling is daar ook geweest. Ik merkte het omdat er ineens veel boeken besteld werden door gereformeerden. Toen ik aanbod te komen zei men mij dat het een besloten vergadering was. Toen de E.O. haar homofilie uitzendingen begon, hebben wij hen bericht gestuurd dat als ze niet zouden stoppen, wij iets bekend zouden maken. Dat waren drie bijbelteksten uit de bijbel van voor 1500, die er nu uit zijn. Hierin wordt breedvoerig de homofilie van David beschreven. Ze zijn gestopt.

- Kunt U een typering van de Mepsche geven?

De Mepsche was een man die niet sterk, gefaald in zijn studie. Geen kwaadaardig man, wel sterk beïnvloed door van Bijler, gelovig Christen en ervan overtuigd dat hij als Grietman Gods wetten moest uitvoeren. De man was daarvan zo overtuigd dat ook al werd hij straatarm, nog de vervolgingen doorzette uit angst voor nalatigheid.

Historicus-amateurhistoricus.

De afstand tussen professor en amateurhistoricus is veel minder groot dan 30 jaar geleden. Vooral in Friesland, waar de Fryske Akademy baanbrekend werk heeft gedaan op het gebied van historisch onderzoek, heeft de situatie gekregen dat heel wat amateurhistorici belangrijke resultaten hebben geboekt en erkend zijn. De professor gebruikt het materiaal van de amateurhistoricus en ziet de waarde ervan in.

Amateurhistorici zijn wat betreft kennis over een bepaald onderwerp volledig de gelijke van universitair geschoolden. Ik beschouw mezelf wat betreft technische kennis, archiefkennis niet de mindere van de vakhistorici. Maar amateurhistorici werken op een bepaald terrein, terwijl universitair geschoolden inzicht hebben in en overzicht over het hele verloop van de geschiedenis. De amateurhistoricus interesseert zich niet voor zaken die buiten zijn onderwerp vallen. Ik heb wel mensen in Friesland gekend die, als hun onderzoek hen naar Groningen voerde, het vertikten om hier het archiefonderzoek voort te zetten.

- Uw belangstelling beperkt zich niet tot de plaats waar U woont. In die zin bent U dus geen streek-amateurhistoricus.

Dat is waar. Ik zou mij geen echte streekhistoricus willen noemen. Al het onbekende, bijzondere, misschien sensationele in de geschiedenis interesseert me. De gewone lijn van de geschiedenis boeit me totaal niet.

21

Met Hollandse geschiedenis heb ik me ook veel bezig gehouden, het gravenhuis, de ontginningen van Zuid-Holland, de herkomst van de naam Holland. Ook mijn stamboomonderzoek voerde me door heel Nederland en leidde soms tot vreemde resultaten. Zo werd ik benaderd door een jonkvrouwe die met haar stamboom in de knoop zat. Ik voelde weinig voor dit onderzoek maar begon er toch aan. Het bleek dat ze van Pruisische oorsprong was, dus heb ik archieven in Duitsland geraadpleegd. Een van haar voorouders was verliefd geworden op een soldaat van Napoleon die bij haar kasteel gelegerd was. Zij trok met hem mee naar zijn woonplaats in Limburg(Eyck) en vestigde zich daar. Haar goederen kwamen echter bij de vererving in 1824 in verkeerde handen en wel in de handen van het klooster van Maaseick. Toen zij dit wist, begon ze meteen te procederen om deze goederen terug te krijgen, maar ze had natuurlijk geen schijn van kans. Deze zaak is door de plaatselijke persbemoeiening nog een hele rel geworden. Vaak zie je dat mensen gaan procederen om verkeerd terechtgekomen erfenissen terug te krijgen, maar ze hebben geen schijn van kans. Hun advocaten houden hen aan het lijntje.

- Heeft u wel kontakt met andere amateurhistorici?

Als er raakvlakken zijn wel. In Friesland is er een kring van amateurhistorici. In Drenthe nog niet maar sinds de heer Heringa archivaris geworden is, is de zaak zeer geactiveerd. Er zijn in Drenthe echter nog maar zeer weinig amateurhistorici van niveau. Mensen die historisch onderzoek doen, komen ook moeilijk tot publikatie, daar gaan jaren overheen. Het is overigens wel opvallend dat in een gebied met nationaal bewustzijn als Friesland ook veel geschiedenis wordt bedreven. In Drenthe komt tegelijkertijd met de historische belangstelling ook die voor de Drenthse kultuur op. Hier vanuit Drenthe hebben we veel contact met de heer Wieringa van het neder-saksisch instituut en met het archeologisch instituut. Ik ken weinig mensen, die zich met de groningse historie bezighouden. Er is ook één grote moeilijkheid bij de geschiedenis van Groningen. Amateurhistorici gaan veel uit van vroeg 19e eeuwse kadastrale kaarten om een goed beeld te krijgen van een dorp of een streek. En die zijn wat Groningen betreft nogal ontoegankelijk. In Drenthe ligt dat eenvoudiger.

Het hier ter sprake gekomen boek van de heer Vleer is getiteld: Sterf Sodomieten! Rudolf de Mepsche, De Homofielenvervolging, Het Faanse Zedenproces, en de Massamoord te Zuidhorn.